

Toespraak van rector Luc Sels 27 september 2024

"Te vaak worden vluchtelingen niet gezien als slachtoffers van mensenrechtenschendingen, maar als bedreiging voor onze samenleving", sprak Sels tijdens zijn toespraak. © Geert Van den Wijngaert

Heilige vader, van harte welkom in Leuven.

U bezoekt ons op een historisch moment. Binnenkort vieren we de 600ste verjaardag van onze universiteit. Een universiteit die zich ontwikkelde in de christelijke bedding van het West-Europa van de 15de eeuw. Een universiteit die de lotgevallen van de tijd doorstond, sociale en religieuze omwentelingen overleefde en telkens weer zocht naar de wederzijdse verrijking van menselijke rede en het vermoeden van transcendentie.

In 1985 pleitte erector De Somer bij het bezoek van Paus Johannes Paulus II voor de "vrijheid om te dwalen". De inzichten die onze wetenschappers gaandeweg verwerwen situeren zich vaak in de grijze zone tussen weten en niet-weten. Ze komen tot stand in het volle besef nog niet alles en al zeker niets ultiem te weten. Deze moeizame zoektocht naar gedeeltelijke en voorlopige waarheid gaat soms gepaard met vooronderstellingen die achteraf fout blijken te zijn en bevindingen die soms onbegrip oproepen. Nieuwe paden verkennen houdt inderdaad het risico in te dwalen. Maar zoals Tolkien het stelt: lang niet eenieder die dwaalt loopt verloren.

Vandaag is de academische "vrijheid om te dwalen" gelukkig geen strijdpunt meer. We zijn inmiddels een zelfstandige universiteit, geworteld in de christelijke waarden en inspiratie. We werken in wetenschappelijke openheid, onbevangen en ongebonden. Precies in die onafhankelijkheid ligt mogelijk onze grootste waarde voor de kerk. Onze universiteit kan een kritische partner zijn, een plaats voor open discussie over ethische, maatschappelijke en levensbeschouwelijke thema's, een kritisch-loyaal denkkentrum dat de katholieke gemeenschap inspireert maar ook uitdaagt. Een denkkentrum dat vanuit dat christelijk wereldbeeld ook de samenleving durft uit te dagen.

Dat is nodig. U bezoekt ons in een tijd waarin zovelen op zoek zijn naar zingeving en antwoorden, een tijd van groeiende onzekerheid, van geopolitieke verschuivingen en nieuwe brandhaarden, druk op ecologie en klimaat, technologische revolutie en ontwrichtende polarisering, enorme migratie- en vluchtelingenstromen.

I. DE VLUCHTELING

Tijdens vele van uw reizen heeft u de vluchtelingenproblematiek aangekaart. De vluchteling van onze

tijd lijkt op de vrouw zonder huis die aanklopt aan de deur van Vdertje Panov bij Tolstoi. Panov vergeet zijn zorg om God; hij wendt zich resoluut tot zijn naaste. Juist daarin ontmoet hij God. "Wat je aan de minsten van mijn broeders doet, heb je aan Mij gedaan", klinkt het in Mattheüs 25. "Klopt aan de deur, en er zal u worden opengedaan", horen we in Mattheüs 7. Welnu, de vluchteling klopt aan onze deur. Wordt er opengedaan?

Miljoenen mensen zijn ontworteld door politiek geweld, klimaatverandering en schending van mensenrechten. Eind 2023 waren zo'n 117 miljoen mensen gedwongen op de vlucht. Veelvuldige mensenrechtenschendingen zijn niet alleen de aanleiding; ze worden al te vaak voortgezet tijdens de vlucht. Aan de grenzen van Europa zijn detentie, politieel geweld, seksuele exploitatie of gezinsscheiding al te vaak deel van het verhaal. Deze cumulatieve traumatisering leidt tot grote psychosociale kwetsbaarheid. Veel vluchtelingen zijn geraakt in hun basisvertrouwen in anderen en in een voorspelbare, betekenisvolle wereld. Ze kloppen aan de deur, met de indringende vraag naar een herstel van vertrouwen en waardigheid.

De klop op de deur is meer dan een vraag naar liefdadigheid. Hier zijn rechtvaardigheid en verantwoordelijkheid in het geding. Onze landen zijn geen moreel neutrale bijstanders. Ze hebben verplichtingen die voortvloeien uit humaniteit en internationaal erkend recht, maar ook uit verantwoordelijkheid voor een gewelddadige geschiedenis van westerse kolonisering die mee geleid heeft tot gefaalde staten, kunstmatige grenzen en economische afhankelijkheid. Achter de oproep van de vluchteling schuilt de vraag naar een samenleving die de eigen vertrouwde leefwereld durft herdenken en herverdelen.

Zowel de universiteit als de kerk bewegen zich in deze uitdagende werkelijkheid. Beiden horen we het aanhoudend kloppen op de deur.

II. DE VLUCHTELING EN DE OPDRACHT VOOR DE UNIVERSITEIT

De instroom van vluchtelingen leidt tot scherp en gepolariseerd debat. Sommigen pleiten voor verregaande solidariteit; anderen juist voor het versterken van grenzen. Al te vaak wordt de vluchteling niet voorgesteld als slachtoffer van mensenrechtenschendingen, maar als bedreiging van onze culturele leefwereld, welvaart en zelfs veiligheid. Na de Tweede Wereldoorlog spraken we af dat staten slachtoffers van vervolging toegang en bescherming geven, maar zelfs dat beginsel staat vandaag op de helling.

Als universitaire gemeenschap verzetten we ons tegen de globalisering van onverschilligheid. We keren ons tegen ideologieën die diversiteit vernietigen door algehele assimilatie als voorwaarde te stellen voor aanvaarding. We vinden daarbij inspiratie in Uw woorden in Fratelli Tutti (53):

"We vergeten dat er geen ergere vorm van vervreemding bestaat dan

zich ontworteld te voelen en bij niemand thuis te horen. Een land zal alleen vruchtbaar zijn en zijn mensen zullen pas vrucht dragen en hun toekomst in handen nemen in de mate dat het een gevoel van verbondenheid onder zijn inwoners kan stimuleren, de integratie tussen generaties en verschillende gemeenschappen kan realiseren en ook nog eens alles kan uitschakelen wat ons ongevoelig maakt voor anderen en tot verdere vervreemding leidt".

Mensen zijn niet enkel burenen, maar broeders én zusters in dezelfde gedeelde werkelijkheid. De kerk toont dat in daden. De wereldwijde inzet voor de ondersteuning van vluchtelingen tijdens uw pontificaat is indrukwekkend. Ik denk aan het netwerk van Caritas Internationalis, aan de directe hulp van parochies en congregaties over de hele wereld, of aan het diplomatieke werk van de kerk in en rondom crisisgebieden.

Onze universiteit volgt dit voorbeeld. Samen met onze partners uit het Globale Zuid dragen we bij aan capaciteitsopbouw. We vangen bedreigde wetenschappers en studenten op met programma's zoals Scholars-at-Risk. We zorgen voor toegankelijke begeleiding van vluchtelingen en gebruiken onze expertise voor de behandeling van jongeren die hun land zijn ontvlucht en met trauma's of psychische problemen kampen. Onze juristen en ethici leggen zich toe op complexe vragen over rechtskaders die uitdrukking geven aan solidariteit voor slachtoffers van mensenrechtenschendingen.

Als universiteit met wereldwijde uitstraling en studenten uit de hele wereld, streven we ernaar om de implicaties van vluchtelingenstromen hier en de oorzaken van de massale vlucht uit al die landen aan te pakken. Onze kracht ligt in het feit dat we iedereen verwelkomen in een gemeenschap met een grote diversiteit aan religieuze en niet-confessionele levensbeschouwelijke groepen. De universiteit maakt werk van een open dialoog op basis van wederzijds begrip, ook tussen religies. Ze probeert zo harmonie en vrede te bevorderen. We laten ons daarbij expliciet inspireren door christelijke waarden en idealen.

Onze studenten zullen in de wereld van morgen antwoorden moeten vinden. We willen niet alleen hun kritisch denkvermogen stimuleren, maar hen ook vormen tot mondige en betrokken mensen. Zo worden alle bachelorstudenten gevormd in wijsbegeerte en ethiek, en in religie, zingeving en levensbeschouwing.

Zo nemen we ook tal van initiatieven die de zorgzaamheid voor kwetsbare personen aanwakkeren. Ik denk aan de talrijke service-learningtrajecten die we organiseren onder de vlag van 'KU Leuven Engage'. Het uitgesproken engagement en de onbaatzuchtige inzet voor de andere is bij vele studenten voelbaar en dat mag ons hoopvolstemmen.

III. HET MOREEL GEZAG VAN KERKEN UNIVERSITEIT

Het beeld van de vluchteling staat ook voor de komst van het andere en het vreemde in brede zin.

De vluchteling representeert dan die maatschappelijke ontwikkelingen die de vanzelfsprekendheid van onze waarheden en levenswijzen in vraag stellen, en oproepen tot een herdenken van ons samenleven. De vluchteling wordt zo een beeld voor die gebeurtenissen of evoluties die onze samenleving en haar instituties, zoals de universiteit en de kerk, oproepen om zichzelf in vraag te durven stellen.

Onze universiteit kende in de voorbije jaren haar crisissen, onder meer in concrete situaties van grensoverschrijdend gedrag of polariserende discussies over oorlog en geweld. Dit bracht onze universiteit tot een proces van zelfkritiek die ons sterker maakt, en dit dankzij de toewijding van velen in de academische gemeenschap. Dat is werk van elke dag, telkens opnieuw en zonder eindpunt. We geven daarbij bewust ruimte aan tegenspraak en staan open voor stemmen, ook intern, die het niet eens zijn met standpunten die we innemen. U heeft die ruimte voor dialoog en tegenspraak ook geopend in de kerk.

De kerk staat hier voor een immense opdracht. De schok van het seksueel misbruik en de wijze waarop dit in het verleden al dan niet eerlijk besproken en beoordeeld werd, verzwakt het morele gezag waarmee de kerk in onze westerse wereld kan spreken. Om het geschonden vertrouwen enigszins te herstellen is een eerlijke, betrokken en warme dialoog met de slachtoffers nodig, waarbij openlijk voor gemaakte fouten wordt uitgekomen.

Het gezag van de kerk is ook afhankelijk van de mate waarin ze de diversiteit in de samenleving omarmt. Waarom tolereren we dat grote verschil tussen man en vrouw in een kerk die de facto zo vaak gedragen wordt door vrouwen? Ik denk aan de enorme betrokkenheid van zovele vrouwen in onze Universitaire Parochie. Onze faculteit Theologie en Religiewetenschappen heeft sinds Vaticanum II veel leken, en vooral vrouwen, opgeleid.

Het is een voorbeeld voor de wereldwijde kerk dat deze vrouwen vandaag zetelen in bisschopsraden en andere leidende posities. Mgr. Terlinden heeft recent de hulpbischoep van Waals-Brabant vervangen door een geëngageerde vrouw. Zou de kerk niet warmer zijn met een voorname plaats voor de vrouw, ook in het priesterschap? Zou de kerk in onze contreien niet aan moreel gezag winnen mocht ze niet zo krampachtig omgaan met de thematiek van genderdiversiteit en mocht ze, zoals de universiteit dat doet, meer openheid tonen ten aanzien van de LGBTQ+ gemeenschap? Het is bemoedigend dat onze Vlaamse bisschoppen een aanspreekpunt 'homoseksualiteit & geloof' hebben opgericht, dat bijvoorbeeld tijdens de Antwerp Pride een oecumenisch gebedsmoment voor de LGBTQ+ gemeenschap organi-

seert. De wereldwijde Kerk wordt hier uitgedaagd om recente wetenschappelijke inzichten in dialoog te brengen met theologie. Het verheugt me dat onze theologen deze moeilijke vragen onderzoeken en zich onder meer toeleggen op de vraag hoe de kerk LGBTQ+ personen nabij kan zijn.

Vandaag poneert de kerk al te vaak 'once and for all' universele antwoorden. Het is bemoedigend dat u zich als Paus luidop durft af te vragen wie u bent om te oordelen over anders gearde mensen. Met de synode over synodaliteit, waar voor het eerst vrouwen volwaardig aan deelnemen, plaatste u de belangrijke vraag op de agenda hoe de kerk haar eenheid in diversiteit kan bewaren en gaf u de constructieve tegenspraak in de kerk een boost. Onder meer onze bisschoppen roepen daarbij op om de diversiteit binnen te laten.

De komst van de vluchteling impliceert de komst van het andere en het vreemde. Ze stelt de vanzelfsprekendheid van onze waarheden, waarden en levenswijzen in vraag. Dat is voor ons beide zo, kerk en universiteit.

IV. BRUGGEN BOUWEN, GEEN MUREN

U toont uitzonderlijke betrokkenheid op de situatie van vluchtelingen. Als kind van migranten roept u op tot een beleid dat de gelijkwaardigheid van elke mens en het recht van eenieder op een veilige thuis behartigt. Bruggen moeten we bouwen, stelt u, geen muren. Want de vluchteling die klopt aan onze deur is, net als bij Vdertje Panov, niet enkel een broeder of zuster in nood, maar God zelf.

Extra betekenisvol is dat u die oproep doet in een wereld waarin we er juist steeds meer toe neigen om 'muren' te bouwen, ons af te sluiten van wat anders en vreemd is. Die door angst en zelfbehoud gevoede reactie is ten dele te begrijpen. In sommige regio's heeft de slecht geregelde migratie immers vooral impact op de meest kwetsbare delen van de bevolking. Ze vallen op die manier ten prooi van politieke krachten die hun angst exploiteren. Onze gedeelde inspiratie daagt ons uit om die angst ernstig te nemen én tegelijk te werken aan 'creatieve openheid' ten aanzien van allen die zich qua religie, politieke ideologie, cultuur of afkomst misschien 'anders' aandienen, maar met wie we ten diepste het menszijn delen. Precies om die reden ligt in creatieve openheid de mogelijkheid om tot oplossingen te komen, die we in de beslotenheid van onze veilige muren niet zouden kunnen ontdekken. Die openheid vraagt een ommekeer in hoofd en hart om elke andere mens niet als last maar als verrijking tegemoet te treden.

De vluchteling klopt aan onze deur. De aanhoudende echo van zijn appel klinkt rauw en doordringend. Doen wij de deur open?